

РЕЦЕНЗІЯ НА КНИГУ ВОЛОДИМИРА АРЕШОНКОВА, ІГОРЯ СМАГІНА «АНАТОМІЯ ВЧИТЕЛЬСЬКОГО ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ» (2023 Р.)

<https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6119>

КИРИЧЕНКО Микола Олексійович

професор, доктор філософії,
ректор Державного закладу вищої освіти
«Університет менеджменту освіти»
Національної академії педагогічних наук
України,
м. Київ, Україна

СОРОЧАН Тамара Михайлівна

професор, доктор педагогічних наук,
директор Центрального інституту
післядипломної освіти ДЗВО «Університет
менеджменту освіти» Національної
академії педагогічних наук України,
м. Київ, Україна

Анотація. Рецензія на книгу В. Арешонкова, І. Смагіна «Анатомія вчительського професіоналізму» (Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2023 р.) присвячена аналізу твору, виокремленню значущих для педагогічної науки і освітньої практики аспектів. Приділено увагу структурі книги, що розкриває логіку авторського задуму, дослідницьким позиціям авторів, особливостям жанру, метафоричності назви, багатозначності смислів епіграфів. Рецензенти конкретизують основні аспекти і зазначають власне тлумачення щодо змісту кожного розділу книги. Особливий наголос зроблено на проблемах професійного розвитку, післядипломної освіти, підвищення кваліфікації учителів. Позитивної оцінки рецензентів набули теоретико-методологічні основи проведеного дослідження, зокрема, детальний аналіз понять сучасного дискурсу педагогіки, теорій, концепцій як вітчизняних, так і закордонних досліджень. Зазначається, що розкрито основні підходи, як-от андрагогічний, історико-педагогічний, територіальний, системний. Подано рекомендації і пропозиції щодо руху до європейської освітньої спільноти і нових поглядів на вчительський професіоналізм, висвітлено роль професійних асоціацій, потребу в інкорпорації законодавства про освіту, що ґрунтується на довірі до вчителя, необхідність удосконалення професійного стандарту вчителя.

Ключові слова: професіоналізм учителя; професія вчителя; післядипломна освіта; підвищення кваліфікації; педагогічний досвід.

Книга В. Арешонкова, І. Смагіна «*Анатомія вчительського професіоналізму*» (Арешонков & Смагін, 2023) є науково-популярним виданням. Вибір жанру книги, на наш погляд, зумовлений досвідом авторів — відомих фахівців, які поєднали практичну і наукову діяльність у галузі загальної серед-

ньої і післядипломної освіти, державного управління та управління освітою.

Назва твору метафорична: термін «анатомія» вживається для посилення розуміння того, що феномен вчительського професіоналізму має складну структуру, окремі складники і підсистеми його функціонально взаємопов'язані. Це стало основою осягнення смислу поняття, а також його значення в науці і практиці. Дослідники зазначають, що розуміння «анатомії» різних явищ є сучасним трендом заглиблення в сутність, бачення цілісності та можливості трансформацій.

Автори визначили за мету дослідження феномену професіоналізму вчителя як основного ресурсу шкільної освіти в історичній ретроспективі, в умовах сучасного стану і післявоєнної розбудови, а також подальшої інтеграції в європейський освітній простір. Для означення логіки викладення матеріалу ними було запропоновано декілька ключових аспектів: аналіз понятійного поля, історія становлення вчительської професії і підходів до професіоналізму в країнах Західної Європи, Скандинавії, США, Канаді, Австралії, а також стан і вимірювання вчительського професіоналізму в реаліях сучасної української освіти.

Зміст досліджуваної проблеми вчительського професіоналізму розкрито в передмові, п'яти розділах, післямові. Важливими рубриками для читачів також є іменний покажчик, перелік ілюстрацій, список нормативних джерел і літератури. Глибину проведеного авторами дослідження підкреслюють загальний обсяг тексту — 616 сторінок, кількість джерел українською та іноземними мовами — 515, ілюстрацій — 218, персоналій — 329.

Чотири епіграфи задають конотацію терміну «професіоналізм» і наративи твору в цілому, підкреслюючи думки щодо важливості вчительської справи, мети визначення професіоналізму

вчителів та суб'єктів, які мають право це робити, потреби захисту вчителів у суспільстві й підвищення довіри до них, нових підходів взаємодії різних спільнот з учителями замість жорсткого контролю.

У *передмові* зазначені позиції, що обрали автори для розгляду професіоналізму як предмету дослідження. Вони назвали їх автор-законотворець і автор-післядипломник. Різні ракурси бачення проблеми, на нашу думку, створюють передумови для надання більш глибокої відповіді на основне питання книги — який учитель потрібен вітчизняній освіті для її динамічного розвитку в межах світових трендів. У цій частині книги починається дискусія з читачами, яку ініціюють автори, передбачаючи можливі запитання та чітко окреслюючи стосовно них свої погляди.

У *першому розділі* книги на засадах міждисциплінарного, хронологічного і територіального підходів автори здійснюють аналіз концепту професії, усебічно розглядають феномен професіоналізму. Вони встановлюють взаємозв'язок між такими поняттями: професіоналізм, професіонал, професіоналізація, професійна компетентність, професійні стандарти, професійна діяльність, професійне саморегулювання, професійність.

Оригінальний підхід автори виявляють у другому розділі твору, подаючи характеристику наукової концептуалізації професіоналізму, зокрема, педагогічного професіоналізму. Дослідження радянського періоду вони починають з порівняння даних декількох переписів населення 1920-х років та більш пізнього періоду, на підставі яких зроблено висновок приналежності різних видів професійної діяльності до педагогічної. Особлива увага приділяється дослідженням 60-х років минулого століття, що розглядали соціологію професії. Це дає змогу читачам глибше зануритися в закономірності становлення вчительської професії в імперську добу, період національно-визвольної боротьби початку ХХ століття. Авторі подають періодизацію радянського періоду розвитку поглядів на вчительський професіоналізм, а саме: особливості концепцій 1920-х років, стан педагогічної професії в тоталітарній радянській державі в 1930-1950-х роках, оновлення поглядів на педагогічну професію і професіоналізм учителя у 1960-1980-х роках, зазначаючи ідеологічну заангажованість наукових досліджень педагогічного професіоналізму.

Окремі сторінки *другого розділу* присвячені історії підвищення кваліфікації педагогів, узагальненню і поширенню передового досвіду як важливих чинників розвитку професіоналізму. Дослідники вводять до наукового обігу маловідомі історико-педагогічні факти створення і функціонування інститутів удосконалення вчителів, методичних кабінетів, характеризують форми і зміст їхньої роботи з розвитку професіоналізму вчителів.

Третій розділ присвячується нормативному і процедурному забезпеченню розвитку вчительського професіоналізму в Україні. Автори визначають цей період як шлях до змін. Вони констатують прагнення держави до унормування вчительської праці. Це стосується не лише окремих процедур, а реалізації учителем завдань незалежної держави. Змінилися ціннісні орієнтації, що суттєво вплинуло на виховний процес і зміст суспільно-гуманітарних предметів, отже, на вимоги до професіоналізму вчителів. Не залишилися поза увагою дослідників і новітні тенденції розвитку професіоналізму, пов'язані з ухваленням професійних стандартів для вчителів початкових класів (2018 р.) і для всіх учительських професій (2020 р.), що підвищує актуальність проведеного дослідження і забезпечує наступність у вивченні феномену професіоналізму вчителя.

Автори приділили значну увагу персоналіям, які досліджували професіоналізм учителя в різних його вимірах. Висвітлення багатоаспектності досліджень українських учених переконливо підкреслило складність феномену професіоналізму.

Четвертий розділ висвітлює зарубіжні наукові теорії і концепції, знайомить читачів із відповідними документами Євросоюзу. Як зазначають автори, важливо, що сучасна теорія і методологія дослідження професіоналізму вчителя має враховувати основи філософії освіти. З цих позицій охарактеризовані результати досліджень закордонних учених.

У *п'ятому розділі* автори зосереджують увагу на узагальненні результатів наукових розвідок з тим, щоб задекларувати нові погляди на вчительський професіоналізм і визначити шляхи руху до європейської освітнянської спільноти. Вони констатують основну відмінність розуміння професіоналізму в межах вітчизняної та американської західноєвропейської традицій. На думку дослідників, в українській пострадянській школі не зникли ознаки тотальної регламентації професійної діяльності вчителя, що не вдалося подолати

жодній реформі. Водночас професіоналізм окремого американського вчителя є автономним, що рухається до колегіального. Ми вважаємо важливим висновок про те, що фрагментарні запозичення із різних закордонних організаційних моделей в освіту України не забезпечують оновлення освіти, оскільки спрацьовують лише в складі цілісної системи і в певному контексті.

Автори також обстоюють власне бачення зміни статусу вчителя, його професійної діяльності і підготовки. Зокрема, вони наводять перелік складників професійного статусу вчителя із позицій нормативного (зовнішня система вимог, встановлених державою) й організаційного (основного на академічній свободі, довірі до вчителя) професіоналізму.

Окрема увага приділена підвищенню кваліфікації учителів. Встановлений взаємозв'язок між поняттями «професійний розвиток», «траєкторія професійного розвитку», «підвищення кваліфікації», «розвинені професійні компетентності» дає змогу авторам зробити висновок щодо різних значень сутності підвищення кваліфікації із позицій провайдера освітніх послуг і педагога, з позицій діяльнісного і процесуального підходів.

Особливо важливими є *рекомендації і пропозиції* авторів книги щодо руху до європейської освітнянської спільноти і нових поглядів на вчительський професіоналізм. Дослідники висвітлюють в цьому контексті роль професійних асоціацій, потребу в інкорпорації законодавства про освіту, що ґрунтується на довірі до вчителя, необхідність удосконалення професійного стандарту вчителя, унормування образу «ідеального вчителя». Автори подають компетентне й обґрунтоване критичне бачення педагогічної інтернатури як складника професійної підготовки вчителя.

Вагомим є здійснення аналізу понять сучасного дискурсу педагогічної теорії і освітньої практики. Детально характеризується поняття освітніх послуг з підвищення кваліфікації. Зокрема, наведено перелік тем дисертаційних робіт різних галузей щодо аналізу ринку освітніх послуг, тлумачення поняття освітніх послуг, соціокультурних чинників споживання освітніх послуг тощо. Автори висловлюють власне бачення чинників, які не сприяють реальним можливостям вибору вчителями форм і змісту підвищення кваліфікації, оцінюванню результативності і якості цього процесу, створюють ситуацію неузгодженості між замовниками, провайдерами і споживачами освітньої послуги.

Для розуміння джерел подальшого розвитку професіоналізму вчителя дослідники звертаються до понять «педагогічна інноватика», «методика», «педагогічна технологія», «педагогічний досвід» та його відмінності від поняття «освітня практика». Як орієнтири для обговорення висвітлюються питання супервізії, інклюзивної освіти, етичного кодексу, академічної свободи і доброчесності. У відповідних узагальненнях і висновку подається бачення становлення і розвитку в Україні перетворювального професіоналізму вчителя. Для цього, стверджують автори, він має ґрунтуватися на засадах довіри до вчителя, подолання надмірної регламентації та адміністрування професійної діяльності, саморегуляції і зміні умов праці.

Вважаємо, що рецензована праця авторів В. Арешонкова і І. Смагіна надає сучасним учням, практикам, представникам громадськості, всім зацікавленим читачам відповіді на гострі й актуальні питання розвитку професіоналізму вчителів, окреслює перспективи входження українських освітян до європейської спільноти, слугує як підґрунтя подальших наукових розвідок за зазначеною проблемою, так і порадином щодо її практичного вирішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Арешонков, В. & Смагін, І. (2023). *Анатомія вчительського професіоналізму*. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія». <https://imso.zippo.net.ua/?p=4442>
- Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики. (2010, 28 липня). *Національний класифікатор України. Класифікатор професій ДК 003:2010* (327). <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10>
- Кабінет Міністрів України. (2020, 29 липня). *Деякі питання професійного розвитку педагогічних працівників* (672). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/672-2020-п>
- Кабінет Міністрів України. (2011, 23 листопада). *Про затвердження Національної рамки кваліфікацій* (1341). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п>
- Міністерство освіти і науки України. (2018, 16 липня). *Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти* (776). <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5b7/bb2/dcc/5b7bb2dcc424a809787929.pdf>
- Міністерство освіти і науки України. (2022, 9 вересня). *Про затвердження Положення про атестацію педагогічних працівників* (805). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1649-22>
- Міністерство освіти і науки України. (2021, 25 жовтня). *Про затвердження Положення про педагогічну інтернауру* (1128). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1670-21>

A REVIEW OF THE BOOK "ANATOMY OF TEACHER'S PROFESSIONALISM" BY V. ARESHONKOV AND I. SMAHIN (KYIV: PUBLISHING HOUSE "KYIEVO-MOHYLIANSKA AKADEMIIA", 2023)

Mykola Kyrychenko

PhD, Associate Professor, Rector, State Higher Education Institution "University of Educational Management" of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Tamara Sorochan

DSc in Pedagogy, Professor, Director of Central institute of postgraduate education State Higher Education Institution "University of Educational Management" of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. The review of the book "Anatomy of teacher's professionalism" by V. Areshonkov and I. Smahin (Kyiv: Publishing House "Kyievo-Mohylianska Akademiia", 2023) is devoted to the analysis of the work, highlighting aspects significant for pedagogical science and educational practice. Attention is paid to the structure of the book, which reveals the logic of the authors' idea, their research positions, the genre peculiarities, the metaphorical nature of the book title and the meaningful epigraphs. The reviewers specify the main aspects and present their own interpretation of the content of each chapter of the book. Special emphasis is placed on the problems of professional development, postgraduate education, skilling of teaching personnel. The reviewers positively assessed the theoretical and methodological foundations of conducted research. In particular, a detailed analysis of the basics of modern pedagogical discourse, theories and concepts traced in both domestic and foreign sources. It is noted that the book was written in view of basic approaches, such as andragogical, historical-pedagogical, territorial, systematic. The review presents recommendations and proposals for moving towards the European educational community and new views on teacher's professionalism. It also highlights the role of professional associations, the necessity for incorporation of educational legislation based on trust in the teacher, the need to improve the teacher's professional standard.

Keywords: teacher's professionalism; teacher's profession; postgraduate education; professional development; teaching experience.

Дата публікації: 15 травня 2024 р.